

REUSS András: *Az egyetlen vagy az egyik.*

*A megigazulás mint az egyházi tanítás és gyakorlat elengedhetetlen kritériuma**

A differenciált konszenzus az ökumenikus párbeszédnek a legutóbbi évtizedekben elterjedt új fogalma. Ez azzal vet számot, hogy a közeledést nem munkálja a harmónia olyan erőltetése, amely azt hiszi, hogy egy-egy konszenzust tartalmazó állítással már elsimította a különbségeket.¹ Nem járható út a szakértők munkájának pusztán engedelmes elfogadása, amely ünneprontásnak tekinti az újabb kérdéseket. Az ökumenizmus iránti elkötelezettségben is szükséges a vita, amelyben ki-ki ragaszkodik álláspontjához, vagyis a differenciákhoz. Mégis hassa át ezeket a megfontolásokat és vitákat a konszenzus keresésének a szándéka, amely megérteni igyekszik a másikat. Az Augsburgban 1999. október 31-én aláírt evangélikus – római katolikus Közös Nyilatkozat a megigazulás tanításáról számos példával illusztrálja, hogy mi értendő a differenciált konszenzus fogalmán.

Maga a fogalom, de a nyilatkozat szövege is felveti a kérdést, hogy a kifejezés két tagja, a differencia és a konszenzus miként viszonyul egymáshoz. A megigazulásról szóló tanítás közös kifejtése mintegy erre a kérdésre adott válaszként hét olyan témát tárgyal, amelyekben az evangélikusok és római katolikusok úgy fogalmaztak meg konszenzust, hogy szót kapott a köztük továbbra is fennálló differencia. A kettő viszonyát megnyugtatónak tűnő fordulattal intézi el a dokumentum: „Az alapigazságokban ez egyetértést jelent; a részletek különböző kifejtései pedig ezzel összeegyeztethetők.”² Talán könnyebb ezt elfogadni a közös kifejtés hét témáját vizsgálva. Még teológiailag képzett olvasók is feltehetően csak a felekezeti sajátosságok szabatos leírásaként veszik tudomásul a nyilatkozatnak azt a szakaszát, amely a megigazulásról szóló keresztyén tanítás kétségtelenül nagyszerű és méltán ünnepelet között deklarálása után következik:

„(18) Ezért a megigazulásról szóló tanítás, amely ezt az üzenetet megragadja és kifejti, nem csupán egy része a keresztyén tanításnak. Lényegi kapcsolatban áll minden hitigazsággal, melyeket egymással belső összefüggésben kell látni. Ez olyan

* Megjelent in: „Krisztusért járva követségben...” Teológia – igehirdetés – egyházkormányzás. Tanulmánykötet a 60 éves Bölskei Gusztáv születésnapjára. Szerk. Fazakas Sándor, Ferencz Árpád. Debreceni Református Hittudományi Egyetem, Debrecen, 2012. 525-545.

¹ A KNy kapcsán PÖHLMANN: Trennt die Rechtfertigungslehre, 15 úgy látja, hogy Jörg Baur (Frei durch Rechtfertigung) éles kritikája is abból az aggodalomból fakadt, hogy a dokumentum mögött a harmónia kikényszerítésének törekvését sejtette.

² KNy, Nr. 14.

elengedhetetlen kritérium, amely egyházaink egész tanítását és gyakorlatát szüntelenül Krisztusra irányítja. Amikor az evangélikusok e kritérium páratlan jelentőségét hangsúlyozzák, nem tagadják minden hitigazság összefüggését és jelentőségét. Amikor a katolikusok több más kritériumot is kötelezőnek tartanak, nem tagadják a megigazulás üzenetének sajátos funkcióját. Evangélikusok és katolikusok együttes célja, hogy mindenben Krisztust vallják meg, Benne mindenk fölé kell bízni, mint az egyetlen közvetítőben (1Tim 2,5k. [SZIT]), aki által Isten önmagát ajándékozta a Szentlélekben és megújító ajándékait árasztja ki.”³

Kérdésünk az, hogy mit jelent az idézett szövegben kifejezett egyetértés az ugyanitt megfogalmazott különbözőségek ismeretében. A következőkben sem a Közös Nyilatkozat értékelésére vagy bírálatára, sem a megigazulás közismerten óriási irodalmának áttekintésére, sem a megigazulás fogalmának vagy tanának mai megfogalmazására nem vállalkozhatunk.

Tanulmányunkban először azt mérlegeljük, hogy a 18. szakaszban mondták hogyan értendők a római katolicizmuson belül, azután, hogy miként jelenik meg a probléma a lutheranizmuson túli protestantizmusban, majd a megigazulás lényegi mondanivalóját keressük a megigazulás modern megfogalmazásaiban, és végül a megigazulásnak, mint a keresztyén tanítás és igehirdetés páratlan kritériumának elengedhetetlen elemeit vesszük számba.

1. Ami elengedhetetlen és ami még kötelező kritérium

A Közös Nyilatkozat idézett szakaszának megfogalmazási módja teljesen megfelel annak, amit a differenciált konszenzuson értünk.⁴ A kifejezésen azt értjük, hogy a korábbi időkből ismert felekezeti viták polemikus megközelítése helyett, amikor mindegyik fél a másiktól eltérő saját álláspontját hangsúlyozta, az ökumenikus korszak elvárásának megfelelően a felekezetek párbeszédében a megegyező vonások közös megfogalmazása kerül előtérbe. Így mondja a nyilatkozat, hogy a megigazulásról szóló tanítás „nem csupán egy része a keresztyén tanításnak”, hanem a keresztyén tanítás minden részével kapcsolatban áll és azokkal összefügg, sőt „elengedhetetlen kritérium”, amely „ egyházaink egész tanítását és

³ KNy, Nr. 18

⁴ Németül *differenzierter Konsens*. Ennek egyik lehetséges értelmezése egy amerikai szólással: *agreement to disagree agreeably*, vagyis megegyezés arról, hogy nem tudunk megegyezni, de mégis barátságosan viszonyulunk egymáshoz, idézi GELDBACH: Die Basis muss vorpreschen, 33. A „részleges, differenciált konszenzus” kifejezést használja HAFENSCHER: Quo vadis ecclesia?, 89.

gyakorlatát szüntelenül Krisztusra irányítja”. S azt is, hogy a két felekezet közös célja, „hogy mindenben Krisztust vallják meg, Benne mindenek fölött kell bízni, mint az egyetlen közvetítőben”. Ez a két állítás örvendetes konszenzust fejez ki, ami a nyilatkozat nagy értéke. A két állítás között, mint valami jelentéktelen észrevétel, szinte megbújik a különbözőség meghatározása: „Amikor az evangélikusok e kritérium páratlan jelentőségét hangsúlyozzák, nem tagadják minden hitigazság összefüggését és jelentőségét. Amikor a katolikusok több más kritériumot is kötelezőnek tartanak, nem tagadják a megigazulás üzenetének sajátos funkcióját.”

Első benyomásunk az lehet, hogy az eltéréseket mindkét oldalról úgy közelíti meg ebben a két mondatban a két felekezet, mintha elébe menne a másik fél gondolkodásmódja alapján feltételezhető és várható ellenvetésnek. A feltételes móddal nem kívánom megkérdőjelezni a jó szándékot, hogy ilyen módon kívánják a másikat olyan megértésre segíteni, hogy az a számára addig elfogadhatatlannak tartott különbségek ellenére se vonja kétségbe a vitapartner keresztyénségét. A feltételes módot az a kételkedés sugallja, hogy vajon egyértelmű-e az eredmény. A gondosan megszerkesztett, szimmetrikusan felépített mondatokban – ebben a szakaszban sokkal inkább, mint a megigazulás közös értelmezésének hét témakörében – aszimmetria rejtőzik, amely a formai hasonlóság és a nyilatkozatban megfogalmazott tartalmi egyezések ellenére – nem túlzás ezt állítani – lényeges tartalmi különbséget takar. Hiszen annak kimondásával, hogy a megigazulás kérdésében érdemi egyetértés van és a felekezeti különbségek periférikusak, végső soron azt a nem elhanyagolható tényt leplezték, hogy a megigazulásról szóló tanítás az evangélikus egyház számára sokkal nagyobb jelentőségű, mint a római katolikus egyház számára.⁵ Minden örvendetes egyetértés mellett ezért súlyos kérdéseket vet fel a témának ez a megközelítése.

Az evangélikusok sohasem tekintették úgy páratlan kritériumnak a megigazulásról szóló tanítást, hogy azt az egyetlen hitigazságnak tartották volna. A megigazulást mint kritérium számukra éppen azzal töltötte be páratlan szerepét, hogy megkülönböztetéssel éltek: a teológiai hagyományban megfogalmazott hittételeknek nem mindegyikét, hanem közülük csak azokat fogadták el, amelyek nem ellenkeznek az egyedül Krisztus általi megigazulással. A római katolikusokra vonatkozó megállapítás is általánosságokban mozog. Pontosításra szorul, hogy melyek azok a többi kritériumok, amelyeket a

⁵ GELDBACH: Die Basis muss vorpreschen, 33.

megigazulás tanítása mellett még kötelezőnek tartanak. És mit jelent az, hogy kötelező? Róma éppen emiatt az evangélikus differenciálás miatt veti a hiányos hitet (*defectus fidei*) az evangélikusok (és általában a protestánsok) szemére. Ők pedig eltérő formában ugyan, de mégis mind azzal válaszolnak, hogy a római egyház túl sok hittételt, az üdvösség szempontjából fölösleges dolgok hitét (*redundantia fidei*) éppoly súllyal követeli meg, mint a *solus Christust*.⁶

Igazságtalanok vagyunk Rómával szemben, ha nem veszünk tudomást azokról a tanítóhivatali szövegekről, amelyek teljes egyértelműséggel hirdetik, hogy a bűnös ember megváltásában Jézus Krisztus az egyetlen Szabadító. Gondolhatunk a II. Orange-i zsinatnak az eredeti bűnnel és a kegyelemmel foglalkozó kánonjaira, ahol a 16. kánon Augustinust idézi: „Senki se dicsekedjék azzal, amije látszatra van, mintha nem kapta volna; ...” Utal továbbá Krisztus halálára (Gal 2,21) és a foglyokat szabadító Krisztusra (Ef 4,8), majd így folytatja: „bárki tagadja, hogy innét bírja azt, amije van, annak vagy nincs semmije valójában, vagy »amije van is, elveszik tőle«”.⁷ Ilyen értelemben tanít a Tridenti zsinatnak az áteredő bűnről hozott határozata, amely kiközösíti azt, aki ezt a bűnt „megszüntethetőnek mondja, akár az emberi természet erői révén, akár másféle gyógyszerrel, mint az egyetlen közvetítő, a mi Urunk Jézus Krisztus érdeme által”.⁸ A zsinat ugyan a mai közgondolkodás számára már idegen arisztotelészi okokkal, de a dolog lényegét tekintve helyesen írja le, hogy csak Istennek Krisztusban végbement cselekvése az oka a bűnös ember megigazulásának.⁹ Azoknak a kedvéért, akiknek ennél is nagyobb egyértelműségre van szükségük, hozzáteszi: „senki sem igazulhat meg, csak ha részesedik a mi Urunk Jézus Krisztus szenvedésének érdemében.”¹⁰ A Hittani Kongregáció egyébként sok vihart kavart Dominus Iesus nyilatkozata is határozottan deklarálja ugyanezt. Védelmébe veszi az egyetlenség, egyetemesség, abszolút szavak használatát, amikor nem fogadja el, hogy ezek a szavak „Jézus Krisztus üdvöt hozó eseményének jelentőségét és értékét” eltúlozva fejeznék ki. S így folytatja: „Ebben az értelemben állítható, és állítani kell, hogy Jézus Krisztusnak egyedülálló és páratlan, csak rá jellemző, kizárólagos, egyetemes, feltétlen jelentősége és értéke van az emberi nem és az emberiség története

⁶ REUSS: Péteri szolgálat a harmadik évezredben, 193.

⁷ DH, Nr. 386

⁸ DH, Nr. 1513

⁹ Cél-oka, kiérdemlő oka, eszköz-oka, formai oka: DH, Nr. 1529-1530.

¹⁰ DH, Nr. 1530

számára. Jézus ugyanis Isten minden ember üdvösségéért emberré lett Igéje.”¹¹ Örömmel tölt el, hogy ilyen példákat még nagy számban lehetne találni a legmagasabb tekintélyű tanítóhivatali megnyilatkozásokban. A felekezeti polémiák ismeretében az ilyen szövegek megtalált drágagyöngyhöz hasonlóak, mert a mélyben létező hitbeli egységet tárják elénk.

Gondot okoznak viszont azok a hivatalos megnyilatkozások, amelyek Jézus Krisztusnak ezt az egyedül üdvözítő munkáját relativizálják. Elsősorban a Mária szeplőtelen fogantatásának,¹² a pápai tévedhetetlenségnek¹³ és a Mária mennybevételének¹⁴ dogmája kapcsán kérdezzük, miként lehet ezeket összeegyeztetni Krisztus páratlanságával. Fogadjuk el, hogy ezekkel nem akarják tagadni „a megigazulás üzenetének sajátos funkcióját”.¹⁵ Az ökumenikus párbeszéd másik oldalán azonban úgy látjuk, hogy ezek a dogmák, bár kapcsolódnak Krisztus személyéhez, de nem részei közvetlenül Krisztus művének. Nem kapunk megnyugtató feleletet arra nézve, hogy a kötelezőnek tartott több más kritériumot miként lehet megkülönböztetni a megigazulásnak, mint Krisztus művének és Krisztus személyének egyetlen, egyetemes és abszolút jelentőségétől, ha a három legújabb dogmát vitatók lényegében ugyanolyan megítélés alá esnek,¹⁶ mintha „az egyedül kegyelemből, Krisztus üdvözítő művébe vetett hitben”¹⁷ való megigazulást vetnék el. A kérdés jogos annak ellenére, hogy a Tridenti zsinat elítélt és elvetett olyan nézeteket is, amelyeket protestáns oldalról a római katolicizmusnak tulajdonítanak.¹⁸

Az alapvető különbséget azonban nem annyira a további kritériumok számában kell látnunk, hanem az egyházfelfogás különbözőségében. A Dominus Iesus nyilatkozat negyedik fejezete bibliai hivatkozásokra támaszkodva fejti ki Krisztus és az egyház teljes egységét: Krisztus maga van az egyházban, és az egyház Krisztusban van, „Krisztus üdvözítő misztériumának teljessége az Egyházhhoz is tartozik, mely elválaszthatatlanul kapcsolódik Urához. Jézus Krisztus ugyanis az Egyházban és az Egyház által folytatja üdvözítő jelenlétét és tevékenységét”.¹⁹ Sem összekeverni, sem szétválasztani nem lehet

¹¹ Dominus Iesus, Nr. 15.

¹² Ineffabilis Deus bulla (1854). DH, Nr. 2800-2804.

¹³ Pastor aeternus hittani rendelkezés Krisztus Egyházáról (1870). DH, Nr. 3050-3057.

¹⁴ Munificentissimus Deus apostoli rendelkezés (1950). DH, Nr. 3900-3904.

¹⁵ KNy, Nr. 18.

¹⁶ Akik másképpen gondolkodnak Mária szeplőtelen fogantatásáról, azok „hitükben hajótörést szenvedtek és az Egyház egységétől elszakadtak” (DH, Nr. 2804). Aki nem vallja a pápai tévedhetetlenséget, legyen kiközösítve (DH, Nr. 3054, 3058, 3064, 3075). Aki tagadja vagy kétségbe vonja Mária mennybevételét, „tudja meg, hogy az isteni és katolikus hittől teljesen elpártolt” (DH, Nr. 3904).

¹⁷ KNy, Nr. 15.

¹⁸ DH, Nr. 1551-1553.

¹⁹ Dominus Iesus, Nr. 16.

őket, „mert egyetlen »teljes Krisztust« alkotnak.”²⁰ Az egyház mint Krisztus menyasszonya szimbólumot azonban csak annak kifejezéseként értelmezi, hogy Krisztus és az egyház szétválaszthatatlanok. Sajátosan utal a nyilatkozat három bibliai helyre, ahol az apostol a gyülekezetet Krisztus menyasszonyának nevezi. Az első hellyel (2Kor 11,2) kapcsolatban figyelmen kívül hagyja, hogy ez a gyülekezet „szépen eltúr” más lelket vagy más evangéliumot (2Kor 11,4). A második helyen nem tulajdonít jelentőséget annak, hogy a szétválaszthatatlan, de aszimmetrikus összetartozás úgy jön létre, hogy Krisztus a szabadító (Ef 5,24), az egyház pedig a víz fürdőjével az ige által részesül a megtisztításban és megszentelésben (Ef 5,25-29), ami nem zárult le a múltban, hanem aminek teljessé kell lennie. A harmadik hely (Jel 21,2.9) sem a jelen valóságáról, hanem reménységünk tárgyáról szól. Amikor az Ágostai hitvallás az egyházat a létrejötte felől nézve úgy határozza meg, hogy „az a szentek gyülekezete, amelyben az evangéliumot tisztán tanítják, és a szentségeket helyesen szolgáltatják ki”,²¹ éppen ezt a szükséges dinamikát fogalmazza meg. Ahol ugyanis Krisztus megújító evangéliuma hat, ott nincs tere sem statikus birtokon belülségnek, sem kisebbségi érzésnek.

A római egyháznak a Dominus Iesus nyilatkozatban kifejezésre juttatott igénye, hogy egyedül ő birtokolja „az üdvösség eszközeinek teljességét”,²² az egyedül kegyelemből, egyedül Krisztusért való megigazulásnak egészen más értelmezését jelenti. Ha az isteni kegyelem és Jézus Krisztus megváltó munkája mellett meghatározott egyházszerkezet (apostoli szukcesszió) vagy például különböző dogmák elfogadása is szükséges, akkor vajon mit jelent az »egyedül«? Nem lehet azzal érvelni, hogy a kegyelem és a krisztusi megváltás első renden, minden más kötelezőnek tartott kritérium pedig csak másodrenden elengedhetetlen. Az „elengedhetetlen” szó mellett értelmetlenek a kiegészítések. A több más kritériumot kötelezőnek tartó felfogás megkérdőjelezi, sőt felül is írja az ingyen, kegyelemből, Krisztusért való megigazulás bibliai és reformátori elvét, amelyről a Közös Nyilatkozatban evangélikusok és római katolikusok közösen egyetértéssel vallottak. A Közös Nyilatkozatnak a finom megkülönböztetése tehát a megigazulás eltérő értelmezését rejti. A két értelmezés nem lehet egyszerre igaz, nem egyeztethető össze, nem vallható egyszerre. Ezért még tisztázásra vár az az ellentét, hogy a közösen vallott állítások –

²⁰ Dominus Iesus, Nr. 16.

²¹ Ágostai hitvallás VII.

²² Dominus Iesus, Nr. 16. 22. Vö. GELDBACH: Die Basis muss vorpreschen, 32.

egyedül kegyelemből, egyedül Krisztus által, egyedül Isten irgalmassága²³ – mellett miként lehet több más kritériumot is, köztük az egyháznak bár hosszú múltra visszatekintő, de mégis csak történelmi formáját²⁴ kötelezőnek, azaz elengedhetetlen feltételnek tartani. A megigazulástan kérdésében elért egyetértést persze lehet reménysugsugárnak tekinteni arra nézve, hogy a többi súlyos kérdésben is, mint Máriának az üdvösségszerzésben betöltött szerepe és a pápai tévedhetetlenség, sikerül egyetértésre jutni.²⁵

Választ kellene adni persze arra a kérdésre is, hogy az »egyedül« szóra hivatkozva kell-e, szabad-e olyan mostohán (el)bánni jó hagyományokkal, ahogyan az a protestantizmusban sokszor történt.

2. A Krisztusról szóló üzenet teljességének feltéséből fakadó további fogalmak

Míg az augsburgi lutheránus-római katolikus Közös Nyilatkozat szerint a megigazulás eltérő jelentőségű kritérium, a Leuenbergi konkordia szerint az evangélikus és a református egyházak számára „[a] megigazulás hirdetése mint az Isten szabad kegyelméről szóló üzenet az egyház minden igehirdetésének mértéke.”²⁶

A lutheranizmusnak és kálvinizmusnak ezen egyetértése mellett mégis némi különbségről is kell szólni. Megkülönbözteti Kálvin az Istennel való megbékélést és a megszentelődést, amikor az ezeket munkáló kétféle kegyelemről beszél.²⁷ Itt, az *Institutio III.* könyvében előbb beszél a megszentelt keresztyén életről, mint a megigazulásról, de amint Szűcs Ferenc megállapítja „Kálvin teológiai értelemben nem tesz idői különbséget Isten munkájában. Nincs ilyen, hogy ez van előbb, vagy az.”²⁸ A megigazítást, tehát a bűnös befogadását Isten irgalmába, és a megszentelődést, vagyis a bűnös tényleges megújulását Kálvin összekapcsolja a megigazulás fogalmában: „Krisztus tehát csak azt igazítja meg, akit egyúttal meg is szentel.”²⁹ Ilyen módon nagy hangsúlyt ad a hívó ember új életének, és ezért egy új törvényeskedő etikát vetettek Kálvinnak és a kálvinizmusnak a

²³ KNy, Nr. 15-17.

²⁴ „Kár, hogy a *Dominus Iesus* irat a 4. fejezettől kezdve a mi olvasatunkban a *Dominus Iesus* mellé egy szintre hozza a *Domina ecclesiát* vagy *Regina ecclesiát*. Mi evangélikusok is valljuk az egyház misztériumát, magyarázhatatlan titkát (Ef 5 alapján), valljuk az Ő reális jelenlétét, a szentségekben, az igehirdetésben, a kicsinyei között, de nem valljuk a *Christus prolongatus* formát az egyházra nézve.” HAFENSCHER: *Quo vadis ecclesia?*, 93. Kiemelések az eredetiben.

²⁵ *Ergebnis der Studienarbeit*, in: *Confessio Augustana* (Meyer–Schütte) 1980, 336.

²⁶ *Lelkipásztor* (50) 1975/3, 133-139 = *Theologiai Szemle* (18) 1975/3-4, 104-106., Nr. 12.

²⁷ KÁLVIN: *A keresztyén vallás rendszere*, 3. (III, 11,1); vö. „az uralkodó kegyelem parancsoló kegyelem is”, SZÜCS: *A megszentelődés református értelmezése*, 83.

²⁸ SZÜCS: *A megszentelődés református értelmezése*, 84.

²⁹ KÁLVIN: *A keresztyén vallás rendszere*, 76. (III, 16,1).

szemére. A megbékélés-kiengesztelődés, megszentelődés, megigazulás fogalmainak ehhez a kálvini tárgyalási sorrendjéhez hasonló Karl Barthé, aki a kiengesztelő és a kiengesztelés után tárgyalja a megigazulást, a Szentlélek egyházat teremtő és megújító, valamint elhívó munkáját.³⁰

A krisztusi váltságmű elemeiként különbözteti meg Tavaszy Sándor a megváltást, amit Krisztus véghezvitt, és a kibékítést, ami még nem a megváltás, de involválja azt. A kibékítés Isten irgalmazó tette, de még nem megváltás, hanem a bűneset és a megváltás között van, „de innen az eszkatologikus határon, amely elválasztja *bűneset által dominált világot a megváltástól dominált dicsőséges világtól.*”³¹ Ebben az üdvtörténeti szemléletben a megigazítás actus forensis, bírói, deklaratorikus aktus, aminek következtében „*a keresztyén ember bűnei bocsánatát és az örök élet bizonyosságát hordozza szívében.*”³² Tehát csak igazzá nyilvánítás, felmentés: „a megigazítás mutatio hominis exterior és nem mutatio hominis interior.”³³ Ezért szükséges, hogy a kiválasztottak életének kibontakozásáról is szó legyen: „akiket Isten elhív, megtérített és újjászült, azokat megigazítja.”³⁴ A megtérés az újjászületésben, a megigazítás a megszentelődésben folytatódik, ahol az újjászületés nem emberi kezdeményezés, hanem merőben Isten akaratának érvényesítése, a megszentelődés „az élet minden körülményeinek és viszonyainak a Krisztus igazságával való megszentelése, Isten dicsőségének szakadatlan szolgálata.”³⁵ Félreértések elkerülésére hozzáteszi Tavaszy Sándor, hogy a „megszentelődés alanya Istennek a mi akaratunkat betöltő Szentlelke.”³⁶ Folytatja tehát azt hagyományt, amely igen határozottan elkülöníti és egymástól világosan eltérő tartalommal tölti meg ezeket a fogalmakat.

Forenzikusan, bírói ítéletként érti a megigazulást Török István is, aki helyesen látja, hogy a megigazulástan körüli vita és kritika igazi kérdése, hogy „a megigazulás, csupán a mennyei fórumon elhangzó bírói deklaráció-é, vagy pedig az emberi életben is tényleges hatást, valóságos változást idéz elő? A megigazult ember, csakugyan igaz-é, vagy nem?”³⁷

³⁰ BARTH: KD IV/1.

³¹ TAVASZY: Református keresztyén dogmatika, 239. Kiemelés az eredetiben.

³² i.m., 311. Kiemelés az eredetiben.

³³ i.m., 310. Sebestyén Jenő is ragaszkodik ahhoz az értelmezéshez, amely azt csak igazzá nyilvánításnak tartja és elutasítja azt az elképzelést, „hogy az a bűnös ember, aki eddig nem volt igaz, most a justificatio által belül is átalakul és igazzá lesz.” SEBESTYÉN: Református dogmatika, III, 49.

³⁴ TAVASZY: Református keresztyén dogmatika, 310.

³⁵ i.m., 311.

³⁶ i.m., 312.

³⁷ TÖRÖK: Dogmatika, 418. és utal arra, hogy a Heidelbergi káté 60. kérdésében kétszer is olvasható a

Válaszában azonban messze túllép a megigazulás forenzikus értelmezésén: „A megigazulás jóval többet tartalmaz az egyszerű bűnbocsátnál. Újra szövetségébe emeli Isten azt, aki Krisztust befogadja, és mint szövetségésének új létjogot ad. [...] Nemcsak képes beszéd mindez, hanem Isten teremtő erejű igéjének megnyilatkozása; ezzel állítja helyre a bűn által megtört szövetségi viszonyt, s fogadja közösségébe az embert. Nem reménytelen most már az élet s nem értelmetlen a világ.”³⁸ Kálvint idézi, akinek a számára megigazulás és megszentelődés elválaszthatatlanul összetartozik,³⁹ „akárcsak a nap melege és a nap fénye”⁴⁰ – szúrja bele az idézetbe a maga zárójeles megjegyzését Török István. Az ő értelmezése szerint sem idői egymásutániségben, hanem egyidejűségben megy végbe a kettő. Nem ok-okozati összefüggésben állnak, hanem „élő egységben van a kettő, mint a fa gyökere és gyümölcse.”⁴¹ S hogy semmi kétség ne férjen hozzá, ismét megállapítja: „*Krisztus* az oka az egyiknek is, másoknak is. Tehát csak közvetett és nem közvetlen okviszonyról beszélhetünk. Nem a megigazulás váltja ki a megszentelődést, még kevésbé a megszentelődés a megigazulást, hanem Krisztus váltja ki mind a kettőt. A kegyelmi szövetség a tápláló talaja ennek is, annak is.”⁴² Mindenki érthet az általa felhozott példákából: „Kohlbrügge a gyökérre összpontosít, és elhanyagolta a gyümölcsozást. Wesley a gyümölcsöt kereste, nem gondolt az éltető gyökérre.”⁴³

Ebben a kálvini hagyományban áll Paul Tillich is, aki a megbékélés tanítását úgy írja le, hogy az a „megbékélés folyamatának mindkét oldalát figyelembe veszi, tehát az Új Lét megnyilatkozásának engesztelő hatását, valamint azt, ami az emberrel történik e megbékítés hatására. Ebben az értelemben a megbékélés egyidejűleg isteni kezdeményezés (akció) és emberi válasz (reakció).”⁴⁴ Az Új Lét általi megragadottság klasszikus kifejezéseinek – újjászületés, megigazulás, megszentelődés – mindegyikével kapcsolatban hangsúlyozza az objektív oldalt, vagyis hogy Isten cselekvése a meghatározó bennük.

„mintha”.

³⁸ i.m., 420.

³⁹ KÁLVIN: A keresztyén vallás rendszere, 76-77. (III, 16,1).

⁴⁰ TÖRÖK: Dogmatika, 421. Ebben azonosul Luther felfogásával, aki szerint, akik „ismerik az isteni kegyelmet és ebben bizakodnak a hit és a Szentlélek erejével [...] a kényszerűségtől szabadon, kedvvel és szívesen munkálkodnak, mindenféle jót cselekednek, mindenkinek szolgálnak, mindennemű szenvedéseket eltűrnek Isten szeretetéért és az ő dicsőségére, így lehetetlenné válik elválasztanunk a cselekedeteket a hittől, olyan képtelenségé, akárha a fényességet akarnád elvonni a tűztől.” Előszó Szent Pálnak a rómaiakhoz írt leveléhez (1522), in: LVM 5: 296; WA.DB 7: 10.

⁴¹ TÖRÖK: Dogmatika, 422.

⁴² i.m., 423. Kiemelés az eredetiben.

⁴³ i.m., 422.

⁴⁴ TILlich: Rendszeres teológia, 360-361.

Foglalkozik szubjektív következményeikkel is, amelyek azonban „töredékesek és kétértelműek, és sohasem adnak alapot annak az állításnak, hogy valaki a Krisztusban van.”⁴⁵ Megemlíti, hogy a lutheránus hangsúly a megigazulásra, a pietista és metodista az újjászületésre esik, és hogy a reformátorok is élesen megkülönböztették a megigazulást és a megszentelődést. Ezek a fogalmak azonban Paul Tillich szerint eredeti, szótári értelmük alapján nem határolhatók el egymástól,⁴⁶ mindegyikben hangsúlyt kaphat ugyanis az isteni cselekvés objektív, valamint az emberi elfogadás és megújulás inkább szubjektív vonása. Az egyes irányzatok szóhasználatának nem tulajdonít túl nagy jelentőséget, mert a szó kiválasztása „jórészt attól függ, hogy miképpen határozzuk meg a fogalmakat, de részben attól is, hogy ki melyik vallásos tapasztalatra épít.”⁴⁷ Ezeknek a fogalmaknak a jelentése tehát az egyháztörténet eseményeiben és a teológiai vitákban nyerte el egykor és nyeri el ma is a tartalmát.

A lutheránus teológia fő jellemzőjeként a megigazulástant szokás emlegetni, amint ezt teszi az Augsburgban aláírt Közös Nyilatkozat is.⁴⁸ Ennek háttérén meglepőnek tűnhet, hogy Luthernak a meghirdetett, de csak sokkal később összeült zsinatra készült harcos iratában, a Schmalkaldeni cikkek általa legfontosabbnak tartott első és főtételében, amiben összefoglalja a reformáció legfőbb tanítását, a megigazulás szó csak a bibliai idézetekben fordul elő.⁴⁹ Kátéiban pedig az Apostoli hitvallást magyarázva mindazokat a szavakat használja, amelyeket a kálvinista teológusok is, csak igei alakjukban: a Szentlélek elhívott, megvilágosított, megszentelt, megtartott stb.,⁵⁰ de egyetlen egyszer sem írja le a megigazulás szót. Ez nem véletlen. Az a hitcikkely ugyanis, amellyel áll vagy bukik az egyház (*articulus stantis et cadentis ecclesiae*⁵¹), Luther számára igazában nem a kegyelemből hit által való megigazítás tana, amint általában megállapítják, hanem Jézus Krisztusnak a megvallása, „aki engem, elveszett és megítélt embert megváltott, vagyis minden bűntől, a haláltól és az ördög hatalmából megszabadított és magáévá tett, [...] hogy egészen az övé legyek, az ő országában ő alatta éljek s neki szolgáljak”.⁵² A hitre

⁴⁵ i.m., 365.

⁴⁶ Ehhez egészen hasonló gondolat található KÁLVINnál is: A keresztyén vallás rendszere, 2: 7. (III, 11,4).

⁴⁷ TILLICH: Rendszeres teológia, 365.

⁴⁸ KNy, Nr. 1.

⁴⁹ Schmalkaldeni cikkek II,1 in: KK 2: 13.

⁵⁰ Vö. Kis káté, Nagy káté, in: KK 2: 59-60. 153-161.

⁵¹ Kifejezés, amelyet Valentin E. Löschernek (1673-1749) tulajdonítanak, aki az ortodoxiának a pietizmussal folytatott vitájában használta, GRITSCH: Isten udvari bolondja, 2006, 118.

⁵² LUTHER: Kis káté, in: KK 2: 60.

ugyan nagyobb hangsúlyt tesz, mint Kálvin, de Luther hitfogalmához elválaszthatatlanul hozzátartozik az, amit Kálvin megszentelődésnek mond. Csak egy példa: „a hitet nem lehet zablára fogni; megmutatkozik, jócselekedetekben tör ki, tanúságot tesz az evangéliumról, tanítja az embereknek, és rajta próbálja meg életét. [...] Mert ahol a cselekedetek és a szeretet nem törnek ki, ott a hit sem valóságos, ott nem fogadták még be az evangéliumot, és Krisztust sem ismerik igazán.”⁵³ Az Ágostai hitvallásban pedig Melanchthon már a cikkek sorrendjével⁵⁴ világosan tudtul adja, hogy a megigazulásról szóló tanítás nem más, mint Krisztus megváltó művének értelmezése. Ezzel az állásponttal áll teológiai rokonságban Török István, amikor másoknál talán kissé nyomatékosabban mutat rá arra, hogy a megigazulásban is, a megszentelődésben is elsősorban Krisztus munkájáról kell beszélni. Az Ágostai hitvallás védőiratában, az Apológiában Melanchthon még egyértelműbben fogalmaz, amikor azonosítja egymással a megigazulást és az újjászületést,⁵⁵ és elveti azt a gondolatot, hogy a megigazulás csak kezdete a megújulásnak, vagy hogy a törvény betöltése által lesz az ember ténylegesen igazzá.⁵⁶ Így érthető meg az is, hogy a megigazulást, kiengesztelődés, újjászületést szinonimákként egymás mellé sorolja.⁵⁷ Az Egyezségi irat is hivatkozik az Apológiára, amikor a megigazulást, kiengesztelődést, megelevenítést, újjászületést mind az embernek ajándékozott új igazság kifejezéseinek tartja.⁵⁸ Azonban határozottan elutasítja, hogy akár a bűnbánat, akár az új élet beletartoznának azokba, miközben ragaszkodik ahhoz is, hogy a megigazulás elképzelhetetlen cselekedetek nélkül.⁵⁹

Az elmondottak alapján, amit számtalan további hivatkozással és idézettel lehetne alátámasztani, egyetérthetünk Kocsis Elemérrel, aki Luther megigazulástanát úgy jellemzi, hogy az „theocentrikus, krisztocentrikus és dinamikus”, míg a középkoré antropocentrikus

⁵³ LUTHER: Előszó az Újtestamentumhoz (1522), in: LVM 5: 289; WA.DB 6: 9-10.

⁵⁴ Az Ágostai hitvallás cikkei az apostoli és a nicea-konstantinápolyi hitvallások szentháromsági szerkezetének megfelelően következnek (1. Istenről, 2. Az eredeti bűnről, 3. Az Isten Fiáról, 4. A megigazulásról) úgy, hogy a 4. cikk a 3. értelmezése, és az összes ezután következő a 4. cikkből fakadó következményeket írja le.

⁵⁵ Apol IV, 72. 78. 117; BSLK 174. 175. 184.

⁵⁶ Apol IV, 161; BSLK 192.

⁵⁷ Apol IV, 313; BSLK 220.

⁵⁸ Hivatkozva Tit 3,5-re. Egyezségi irat, Solida declaratio III,18-22; BSLK 920-921.

⁵⁹ „Hisszük, tanítjuk és valljuk, hogy bár az Isten előtti megigazulás hitcikkébe nem tartoznak bele a megelőző bűnbánat és az azt követő jócselekedetek, a hitet mégsem lehet olyannak képzelni, hogy azzal megférhetne a bűn elkövetésének és a lelkiismeret elleni cselekvésnek a gonosz szándéka.” Egyezségi irat, Eпитomé III,11; BSLK 784.

és statikus.⁶⁰ Kálvinét azzal, hogy az „*lényegében nem különbözik a Lutherétől.*”⁶¹ Amikor Kálvin az új életre is erős hangsúlyt helyezett, azaz a megszentelődés folyamatára, – írja Kocsis Elemér – akkor az ellen a kvietizmus ellen lépett fel, amely Luthert félreértve vagy őt ürügyül használva jelent meg. „Kálvinnál *nem áll* a teológia abszolút centrumában a megigazulás tana, mint Luthernál.”⁶² Az Intitúcióban behatóan tárgyalja a megtérés, újjászületés, megigazulás, megújulás, megszentelődés témáját, valamint még a predestináció és a kiválasztás kérdését. Igazat adhatunk Kocsis Elemérnek abban a végkövetkeztetésében, hogy Luther és Kálvin különbségében „[p]usztán egy *egészséges hangsúlyeltolódásról* beszélhetünk”.⁶³ Azzal ugyanis, hogy Luther a krisztusi váltságmű lényegének leírását a megigazulás tanításában foglalta össze, nem jár szükségszerűen együtt az új élet ajándékának és kötelezettségének elhanyagolása a keresztyén hívő életében. Nem tagadható azonban, hogy együtt járhat, amint maga Luther is szükségesnek tartotta például a kátékhoz írt előszavában, hogy ezzel a jelenséggel felvegye a harcot.⁶⁴ Ezeket a gondolatokat viszi tovább Melanchthon az ember részéről adható egyetlen lehetséges áldozat, az embernek önmagát Istennek adó hálaáldozat fogalmával.⁶⁵ Azzal pedig, hogy Kálvin a krisztusi váltságmű lényegét a megbékélés, megtérés, újjászületés, megigazulás, megújulás, megszentelődés fogalmaival, így tehát az ember erkölcsi megújulását is hangsúlyozva – amint a lutheránus Albrecht Peters mondja, „gondosan és körültekintően”⁶⁶ – írta le, nem jár szükségszerűen együtt az egyedül kegyelemből, egyedül

⁶⁰ KOCISIS: Református dogmatika, 198.

⁶¹ i.m., 198. Kiemelés az eredetiben.

⁶² i.m., 199. Kiemelés az eredetiben. Az a kérdés, hogy a református és evangélikus tanítás hangsúlybeli különbségeinek milyen következményei vannak az erkölcsi felfogásra és az etikai gondolkodásra egy másik tanulmányra marad.

⁶³ i.m., 198. Kiemelés az eredetiben.

⁶⁴ Vö. PETERS: Rechtfertigung, 60-61. – Szeretnénk félreértésnek vagy valamilyen nem reprezentatív szélsőséges forrásnak betudni, hogy SEBESTYÉN Jenő (Református dogmatika, III, 7. 54) a hit általi megigazulást hangsúlyozó lutheránus álláspontot antropocentrikus kovásznak mondja a kálvinista állásponttal szemben, amely a Közbenjáró igazsága általi megigazítást állítja előtérbe. Ebben a felfogásában Sebestyén közel áll a katolikus Ratzingerhez, aki a hitet csak olyan emberi élménynek tekinti, amely bármily erős is, „mégis csak olyan partikuláris, egészen meghatározott és személyes körülményekhez kapcsolódó tapasztalat, amely nem tarthat igényt arra, hogy általánosan érvényesnek fogadjuk el.” (RATZINGER: Meddig terjed az egyetértés, 85; vö. SEBESTYÉN: Református dogmatika, III, 7.) A lutheri reformáció ezzel szemben a hitet a hirdetett igéből, a hirdetett ígét pedig Krisztus ígéből eredezteti (Róm 10,17), mert az evangélium Isten ereje (Róm 1,16), amellyel mint a teremtéskor, világosságot gyújt az ember szívében (2Kor 4,6). Viszont egyetérthetünk Sebestyénnel, amikor ezt írja: „A hit tehát nem érdem, nem valami cselekedet, amelynek érdeme van Isten előtt, hanem maga is kegyelmi ajándék.” (SEBESTYÉN: Református dogmatika, III, 53; vö. még Heidelbergi káté 61.)

⁶⁵ Apol XXIV, 19. 21. 25. 67. 74. PETERS: Rechtfertigung, 87-89. abban, hogy Melanchthon a megigazulás antropológiai oldalát hangsúlyozza, azt a veszedelmet látja, hogy ezzel a megigazulás krisztocentrikus megalapozása lazul meg.

⁶⁶ „Calvin expliziert das reformatorische Zeugnis von der Rechtfertigung allein im Vertrauen auf Christi

Krisztusért való emberi megújulás elbizonytalanítása.⁶⁷ Hiszen a nemcsak elvileg lehetséges félreértésekkel szemben maga Kálvin és kálvinista teológusok is hangsúlyozzák, hogy az emberi megújulást kifejező fogalmakat úgy kell érteni, hogy azokban Isten a cselekvő, az ember jót cselekvése pedig nem érdemszerző.

A lutheránus és a kálvinista álláspontot egyesíti a Leuenbergi konkordia, amely a megigazulást az evangéliumnak, a Jézus Krisztusról szóló üzenetnek az értelmezéseként határozza meg.

„10. Isten ígében a Szentlélek által minden embert megtérésre és hitre hív, és a bűnösnek, aki hisz, igazságát ígéri Jézus Krisztusban. Aki bízik ebben az evangéliumban, a Krisztusért megigazult Isten előtt, és megszabadult a törvény vádjától. Naponkénti megtérésben és megújulásban él a gyülekezettel együtt Isten dicséretében és a másokért való szolgálatban, azzal a bizonyossággal, hogy Isten teljességre viszi uralmát. Így teremt Isten új életet, és így indítja el a világban az új emberiség kezdetét.

11. Ez az üzenet szabaddá teszi a keresztyéneket a felelős szolgálatra a világban, és készségessé teszi őket a szolgálat közben a szenvedés vállalására.”⁶⁸

A Leuenbergi konkordia idézett megállapításai a reformáció mindkét ágában egyetértéssel találkoznak. Ilyen módon a közös hitet fejezik ki. Tartalmilag nem kifogásolható, hiszen – mint jól megfontolt konszenzus-szöveg – egybedolgozza a lutheránus és a kálvinista nézetet, az előbbi inkább a 11., az utóbbi inkább a 10. szakaszhoz áll közelebb. De tartalmazza-e ez a szöveg azt az erőt és ösztönzést, amit a két nézet mindegyike önmagában, a maga sajátosságával adott és adni képes? S vajon nem sikkad-e el az a kritikai potenciál, amelyre a másik részéről mindegyiknek szüksége van, és amellyel mindegyik a másik javára lehet?

3. Kritikai észrevételek a megigazulásról szóló néhány modernizálási kísérlethez

A megigazulás tanításának mai megértési problémáival mindenki tisztában van. A reformátori tanításnak, a tridenti határozat szövegének, a Közös Nyilatkozat vagy a Leuenbergi konkordia idevágó szakaszainak értelmét boncolgatva az a félrevezető

fremde Gerechtigkeit sorgfältig und umsichtig; dabei muß er sich stärker als *Luther* gegen einen *skeptischen Libertinismus* behaupten.” PETERS: Rechtfertigung, 103.

⁶⁷ „Doch [azaz az eleve elrendelés tana ellenére is] ist auch bei Calvin die Rechtfertigung von einem glühenden Atemhauch verhaltener Leidenschaft durchweht, die sich dem heiligen wie gnädigen Gott mit Seele und Leib verschrieben hat.” PETERS: Rechtfertigung, 105.

⁶⁸ Lelkipásztor (50) 1975/3, 133-139 = Theologiai Szemle (18) 1975/3-4, 104-106. Nr. 10-11.

benyomás alakulhat ki az olvasókban, hogy csak az egykori kifejezéseket és érveléseket hangoztatva lehet kifejezni a megigazolást, vagyis Isten szabadító tettét Krisztusban, azaz az evangéliumot. Általános egyetértés van afelől, hogy törekedni kell a megigazolás-megigazítás megfogalmazására a mai kor nyelvén. Ezeknek az újrafogalmazásoknak közérthetőeknek kell lenniük és ugyanakkor tartalmazniuk kell a krisztusi evangélium teljességét. Minden protestáns igehirdetés – remélhetőleg – ezzel próbálkozik.⁶⁹ A maga idejében Luther a Krisztusról szóló hitvallás ellen három oldalról fenyegető támadásról írt: a Sátán először nem akarja elfogadni Krisztus istenségét, azután nem ismeri el, hogy valóságos ember volt, végül pedig Krisztus művét akarja hatástalanítani.⁷⁰ A mai értelmezések szinte ugyanezek a frontokon állnak, amikor a megértési nehézségeket áthidalni igyekeznek. A következőkben röviden a megigazolás néhány olyan értelmezését vagy jellegzetes hangsúlyát elemezzük, amelyek – nézetünk szerint – kritikus észrevételt igényelnek, mert az egyedül Krisztusért történő megigazolásból valamit elhagynak.

3.1 A megigazolás olyan életújulás, amelynek feltétele a hit

Szélteben-hosszában találkozni a megigazolás, a Krisztusban megszerzett üdvösség olyan hirdetésével, amely elsősorban annak szükségességét hangsúlyozza szenvedélyesen, hogy Isten kegyelmét el kell fogadnia az embernek. Reformátorinak tudja magát az ilyen igehirdetés, mert hiszen a cselekedetekből, a szentek és Mária érdeméből vagy közbenjárására történő megigazolás helyett és a *sola fide* elv alapján a hitet – szinte már nem is csak hangsúlyozza, hanem sulykolja. Természetesen elengedhetetlen annak kimondása, hogy Isten Krisztusban kinyilatkoztatott és felénk nyújtott irgalmát az embernek el kell fogadnia, és ez a hit. Ha azonban az ember hite olyan hangsúllyal jelenik meg, mint az emberi cselekedetek a 16. század egyházi gyakorlatának elsekélyesedésében és visszaéléseiben, akkor a leghatározottabb helyreigazításra van szükség. Egészen más azonban a helyzet, ha a hitet nemcsak olyan, ember által produkálható eszköznek tekintjük, amely a gyógyítást jelentő megigazítást elfogadja, hanem a megigazítás ajándékának, amellyel a bűnbe esett embernek az Istennel való viszonya helyreáll.⁷¹

⁶⁹ Bár jelentőségét helytelen lenne eltúlozni, jellemzőnek mondható és nem egészen véletlen, hogy míg az evangélikus – római katolikus Közös Nyilatkozat következetesen a megigazolás tanításáról szól, ami eltérő módon kritériuma minden tanításnak a két egyházban, a Leuenbergi konkordia szerint „a megigazolás hirdetése mint az Isten szabad kegyelméről szóló üzenet az egyház minden igehirdetésének mértéke.” (Nr. 12)

⁷⁰ LUTHER: Die drei Symbola oder Bekenntnis des Glaubens Christi (1538) írására (WA 50: 266-270) hivatkozik PETERS: Rechtfertigung, 233-234.

⁷¹ OTT–OTTE: Die Antwort des Glaubens, 326-327. 330.

3.2 A megigazulás igaz emberséget ajándékoz

A Helsinkiben tartott evangélikus világgyűlés (1963) témája (Krisztus – ma) kapcsán is sokszor elhangzott az a közhelyszerű megállapítás, hogy a mai embert nem foglalkoztatja sem az üdvösség, sem a megigazulás kérdése, sem a kegyelmes Isten megtalálása. A közelmúlt embertelenségeit látó és az újabb embertelenségek miatt aggódó mai embert – írta Pröhle Károly – az a kérdés izgatja, hogy miként jut el az igazi emberségre. Krisztus által megigazulni nem mást jelent, mint igazán emberré lenni. „Ezzel nem vitatjuk, hogy a lutheri megigazulástan elsősorban az ember Isten előtti igazságáról szól. De az is jellegzetessége ennek a tannak, hogy az Isten előtt megigazult ember nem ismer más jócselekedetet, mint emberi hivatása betöltését. Vagyis azt, hogy igazán emberré legyen. Így értjük azt, hogy a lutheri megigazulástan is az ember emberségével végződik.”⁷² Itt az „igazán emberré lenni” fogalmában benne van, illetve beleérthető, hogy ez az ember Krisztus szerinti és Krisztus által történő életújulását jelenti, ami egyaránt magába foglalja az Isten-ember és az ember-ember viszonyt.

A Közös Nyilatkozat augsburgi aláírása kapcsán csak látszólag hasonló módon fogalmazott Heike Schmoll,⁷³ akinek nézetét Joseph Ratzinger így foglalta össze: „a személy fontosabb, mint tettei és művei; lehet és kell vállalnunk feladatokat; vihetjük valamire, de magunkat személylété tenni nem tudjuk, azt csak előzetes ajándékként kaphatjuk meg.”⁷⁴ Míg Pröhle Károlynál nem sikkad el a szótérelmi vonulat, Heike Schmollról ez nem mondható el egyértelműen. Ezért egyet lehet érteni a későbbi pápának az evangélikus teológiát tanult újságíró felfogását elmarasztaló megállapításával. Ő Heike Schmoll állítását igaznak tekinti, de hozzáteszi, hogy nincs semmi köze a megigazulás tanához, hiszen amit Heike Schmoll állít, az már a teremtéshitből következik. „Nem megigazulástan az, amiben a bűn és az ítélet, az ítélet és a kegyelem, Krisztus keresztje és a hit nem fordul elő.”⁷⁵

3.3 A megigazulás mint az elfogadtatás elfogadása

Paul Tillich jellegzetes kifejezése ez, amelynek kiindulása, hogy az ember elsősorban a bűn és a kárhóztatás miatt szorong. Ezzel a szorongással szemben az önigenlés bátorsága „az

⁷² PRÖHLE: A magyar evangélikus hozzászólás, 402.

⁷³ Fauler Frieden in Augsburg.

⁷⁴ RATZINGER: Meddig terjed az egyetértés, 83.

⁷⁵ i.m., 84.

isteni megbocsátás személyes, teljes és közvetlen bizonyosságában gyökerezik.”⁷⁶ A Hab 2,4-re és Róm 1,17-re emlékeztető lutheri formulát így adja vissza: „az igazság nélkül való ember megigazult”, és ezt modern nyelvre így fogalmazza át: „az elfogadhatatlan ember elfogadtatott”. Paul Tillich ezzel fejezi ki a bűn és a kárhoztatás miatti szorongás legyőzését. „Mondhatjuk, a létbátorság: bátorság elfogadni önmagunkat mint elfogadottakat, dacára annak, hogy elfogadhatatlanok vagyunk.”⁷⁷ Utal a pszichoterápia felismerésére, ahol az elfogadás eszméje ahhoz hasonló jelentőségű, mint a reformáció korában a bűnök bocsánata vagy a hit általi megigazulás volt. Hangsúlyozza továbbá, hogy ez az önigenlés független bármiféle morális, intellektuális vagy vallási előfeltételtől. Az ember azonban nem úgy fogadja el önmagát, ahogy éppen van. Az elfogadtatás nem az ember önigazolása: „Ez inkább az a paradox aktus, melyben az embert elfogadja az ember egyedi énjét végtelenül meghaladó valóság. A reformátorok megtapasztalásában ez az elfogadhatatlan bűnös befogadása az Istennel való megítélő és átformáló közösségbe. Ebből a szempontból a létbátorság: bátorság a bűnbocsánat elfogadására, mely nem egy elvont tétel elfogadása, hanem az Istennel való találkozás alapvető élménye.”⁷⁸ Az elfogadottság nem jelenti a bűn letagadását, semmibe vételét, amint a gyógyító segítség esetében történik. Ezen a ponton haladja meg az elfogadtatás vallási értelmű elfogadása az orvosi gyógyászatot. Arról az elfogadtatásról van szó, amelynek egyetlen és végső forrása Isten.

A kritikusan gondolkodó keresztyén a megigazulás isteni cselekvésével kapcsolatban, ha csak ezeket a sorokat olvassa, minden bizonnyal a Jézus Krisztus személyére történő utalást hiányolja. Nem lenne keresztyén teológus Paul Tillich, ha az elfogadhatatlan elfogadását Krisztus nélkül fejezné ki, de számos modernizáló törekvés nem kerüli ki ezt a hibát. Sajátos nyelvi és fogalmi eszközrendszerével Paul Tillich kétségtelenül szokatlan formában szólaltatja meg az evangéliumot. A régiek által is hangoztatott bibliai igazságot ismételi meg, amikor megállapítja, hogy Isten „öröktől fogva megengesztelődött”.⁷⁹ Ezzel azonban nem iktatja ki Krisztust, hiszen Isten általa jelenti ki magát az embernek, általa békéltet meg önmagával, és általa cselekszik.⁸⁰ A bűn és bűnbocsánat sem homályosul el,

⁷⁶ A gondolatmenet: TILlich: Létbátorság, 170-174. Az idézett mondat helye itt: 170.

⁷⁷ TILlich: Létbátorság, 171; vö. TILlich: Rendszeres teológia, 366.

⁷⁸ TILlich: Létbátorság, 172.

⁷⁹ TILlich: Rendszeres teológia, 360.

⁸⁰ i.m., 360.

csak a bűnt nem pusztán morális értelmében látja. Az az elmarasztalás pedig,⁸¹ hogy a megigazolást Paul Tillich kiszorítja középponti helyéről, nem annyira tartalmilag, mint inkább stilisztikailag állja meg a helyét.

3.4 A megigazulás mint megszabadítás az önérvényesítésből

A megigazulás értelmezésének ez a gondolata abból a helyeselhető felismerésből indul ki, hogy az ember bűne az ember önérvényesítési törekvése (önzése). Ettől a kereszti evangéliuma szabadítja meg az embert és egyúttal önmagáról lemondó étellel ajándékozza meg. A megigazulás üzenete így teszi világossá, hogy „az élet több, mint amit az ember kihozhat belőle”, és azzal, hogy Isten cselekvését hangsúlyozza, kiszakítja az embert abból a téves képzetből, hogy ezoterikus vagy egyéb eljárásokkal saját maga tudna úrrá lenni akár az ő benne magában, akár a világban körülötte levő erőknél. Nem segít az emberen sem a jónak elképzelt múltba való visszarévedés vagy visszalépés, de az igehirdetéssel szemben támasztott azon elvárás sem, hogy politikai döntésekben útmutatást adjon. A rohanó világban nem csupán a külső életfeltételek biztonságára, hanem belső biztonságra is vágyó embere számára, ha még nem süllyedt teljes relativizmusba és kételkedésbe, Isten nyilvánvaló kegyelme ajándékozza hitként azt a szabadságot, hogy nyugodtan menjen át sötétségen és rejtélyeken, és bátran vállalja a felelősséget a saját maga által meghozott döntésekkel véghezvitt saját cselekedetekért.⁸²

A megigazolást a lutheri reformáció is úgy értette, hogy az egyes ember felszabadulását jelenti. A felszabadulást azonban nem úgy értették radikálisan, mintha az ember teljesen a maga urává válna, hanem úgy, hogy meghatározó módon Isten új teremtésévé lesz. A megigazulás tehát nem redukálható az egyéni élet vagy a világ alakításának autonóm lehetőségére, hanem eszkatologikus távlatban kell felfogni.

3.5 A megigazulás mint az élet értelmének megtalálása

Kétségtelen, hogy a ma emberének a problémája nem a bűn terhének megtapasztalása, hanem a bűn tapasztalásának a hiánya. A bűn idegen szóvá lett, amelyet az emberek az Istennel való viszonyban nem értenek és ezért a teológusok is kerülni igyekeznek. A következményt világosan látja Joseph Ratzinger: „... a bűn kérdésével így a kegyelem kérdése is tárgyaltalan lett.”⁸³ „... Istent egyfajta deista burokba száműzték, mert Krisztusból

⁸¹ PETERS: Rechtfertigung, 125.

⁸² BULTMANN: Gedanken über die gegenwärtige theologische Situation. 1958.

⁸³ RATZINGER: Meddig terjed az egyetértés, 86.

a szeretetreméltó, de mégiscsak kudarcot vallott Jézus lett, aki legfeljebb irányt mutat, de nem többet, ezért a megváltás új útjait keresik, mégpedig a kizárólag empirikus értelemben vett megváltást, úgy ahogyan a pszichoterapeuták nap mint nap találkoznak vele: korlátainkat legyőzni, magunkat, és a másikat elfogadni, életünket elviselni. Ez az a mód, ahogyan ma felmerül az emberben a megváltás problematikája, amiről a megigazulás tana szól.”⁸⁴ A másvilági üdvösségért való aggódást felváltotta az élet céljának keresése, illetve az aggodalom, hogy van-e egyáltalán valami célja az életnek. „Nem Isten haragja rendít meg, hanem a távolléte.”⁸⁵

Megállapítjuk tehát, hogy ha a bűn problematikáját kikerülik vagy pusztán morális problémaként tárgyalják, a Krisztus általi megváltás pedig elsikkad, akkor a megigazulás legfeljebb életvezetési tanácscsá silányul.

4. Ami a megigazulás fogalmából elengedhetetlen

Minden fontos fogalomnak devalválása, ha rutinszerűen használják és elfogadásukra pusztán formális előfordulásukból következtetnek. Kiváló ellenpélda Luther, aki a szó említése nélkül is tudott beszélni a dologról, és Kálvin, aki egyéb fogalmakat is használt, de úgy, hogy nem csorbította a krisztusi műnek a páratlanságát. A megigazulástan lényegét sokan összefoglalták. Az evangélikus–római katolikus Közös Nyilatkozat hosszabb vagy a Leuenbergi konkordia rövidebb szövegén túl itt most csak két ilyen, figyelemre méltó summázásra utalok. Az egyik Paul Tillich-től való, aki Rendszeres teológiájában a megbékélésről szóló tanítást foglalja hat alapelvebe. Bár – amint a fentiekben vázoltuk – a fő fogalom számára nem a megigazulás, hanem a megbékélés, az itt elmondottak a mi szóhasználatunk szerinti megigazulás alapelveivel azonosak.⁸⁶ A másik Jörg Baurtól, aki tizenöt pontban, bőséges értékeléssel és magyarázattal vázolja fel a megigazulástan súlypontjait.⁸⁷ Bővebb ismertetésükre terjedelmi okokból ezen a helyen nincs lehetőség.

Ha más szavakkal, fogalmakkal vagy képekkel is ki tudjuk fejezni az evangéliumot, mint a megigazulás, szabadon megtehetjük. Csak tartalmazza a megigazulás fogalmának alapvető tartalmát, amelyeken semmiféle más megfogalmazás nem léphet túl:

- Isten és ember között az emberi bűn jelent akadályt

⁸⁴ i.m., 87.

⁸⁵ i.m., 87.

⁸⁶ TILLICH: Rendszeres teológia, 363-365.

⁸⁷ BAUR: Frei durch Rechtfertigung, 21-30.

- az emberi bűn felett nem képes győzni egyetlen ember sem
- egyedül Isten ad szabadulást
- az Istentől adott szabadulás lehetősége Krisztusban adatott
- az ember részéről a hit, vagyis Isten ajándékának elfogadása az egyetlen lehetőség
- Krisztusba vetett hittel az ember élete megújul
- a hitet Isten Szentlelke a Krisztusról szóló evangélium hirdetésével munkálja.

A megigazulás ebben az értelemben az a hitcikkely, amellyel áll vagy bukik az egyház. Ezért ez minden tanítás és minden igehirdetés mértéke.

Rövidítések:

Apol Apológia, az Ágostai hitvallás védőirata. In: Konkordia Könyv. Az Evangélikus Egyház hitvallási iratai, I. kötet. Budapest, Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály, 1957, 65-326.

BSLK Die Bekenntnisschriften der evangelisch-lutherischen Kirche. Herausgegeben im Gedenkjahr der Augsburgischen Konfession 1930. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, ²1955.

DH Denzinger, Heinrich / Hünermann, Peter: Hitvallások és az egyház tanítóhivatalának megnyilatkozásai. Ford. Fila Béla, Jug László. Szerk. Burger Ferenc. Örökmécs Kiadó: Bányterenyé – Szent István Társulat: Bp, 2004.

KD Barth, Karl: Kirchliche Dogmatik

KK Konkordia Könyv. Az Evang. Egyház hitvallási iratai. I. és II. kötet. Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály: Bp, 1957.

KNy Közös Nyilatkozat a megigazulás tanításáról.

LVM Luther válogatott művei 5: Bibliafordítás, vigasztalás, imádság. Budapest, 2011.

Felhasznált irodalom:

Ágostai hitvallás. Bp, Luther Kiadó, 2008.

BARTH, Karl: *Die Kirchliche Dogmatik.* Band IV/1: Die Lehre von der Versöhnung. Zürich, Theologischer Verlag, ⁴1982.

BAUR, Jörg: *Frei durch Rechtfertigung*. Vorträge anlässlich der römisch-katolisch/lutherischen „Gemeinsamen Erklärung“. Tübingen, Mohr Siebeck, 1999.

BULTMANN, Rudolf: Gedanken über die gegenwärtige theologische Situation. 1958. in: uő: *Glauben und Verstehen*. Band 3. Tübingen, Mohr Siebeck, ⁴1993, 190-196.

Meyer, Harding – Schütte, Heinz (Hrg.): *Confessio Augustana*. Bekenntnis des einen Glaubens. Gemeinsame Untersuchung lutherischer und katholischer Theologen. Paderborn – Frankfurt am Main, Bonifacius-Druckerei – Otto Lembeck, 1980.

Dominus Iesus. A Hittani Kongregáció nyilatkozata Jézus Krisztus és az Egyház egyetlen és egyetemesen üdvözítő voltáról. 2000. augusztus 6. Fordította Diós István. <http://www.katolikus.hu/roma/domiesus.html>

GELDBACH, Erich: Die Basis muss vorpreschen. Gespräch mit dem Bochumer Theologen Erich Geldbach über den Zustand und die Zukunft der Ökumene. in: *Zeitzeichen* 4 (2003), 31-34.

HAFENSCHER Károly: Quo vadis ecclesia? Quo vadis ökumené? in: *Vigilia* 66 (2001), 89-95.

KÁLVIN János: *A keresztyén vallás rendszere*. 1-2. kötet. (Eredeti címe: Institutio Religionis Christianae 1559). Pápa, Magyar Református Egyház, 1909-1910. (reprint: Bp, Kálvin Kiadó, 1995.)

KOCSIS Elemér: *Református dogmatika*. Debrecen, Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola, 1998.

Közös Nyilatkozat a megigazulás tanításáról. Lutheránus Világszövetség Katolikus Egyház. in: *Az evangélikus – római katolikus Közös Nyilatkozat a megigazulás tanításáról és ünnepélyes aláírásának dokumentumai*. Bp, Evangélikus Sajtóosztály – Szent István Társulat, 2000, 7-29. = *Theologiai Szemle* (43) 2000/6, 369-376. = <http://www.lutheran.hu/nyilatkozat>

OTT, Heinrich – OTTE, Klaus: *Die Antwort des Glaubens*. Systematische Theologie in 50 Artikeln. Stuttgart, Berlin, Köln, W. Kohlhammer, ³1999.

PETERS, Albrecht: *Rechtfertigung*. Gütersloh, Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn, ²1990.

PÖHLMANN, Horst Georg: Trennt die Rechtfertigungslehre wirklich noch die Konfessionen? Kritische Anmerkungen zu der Streitschrift von Jörg Baur „Einig in Sachen Rechtfertigung?“ (1989) in: Heinz Schütte (Hrg.): *Einig in der Lehre von der*

Rechtfertigung! Paderborn, Bonifatius, 1990, 9-42.

PRÖHLE Károly: A magyar evangélikus hozzászólás a Lutheránus Világszövetség helsinki konferenciájának anyagához. in: *Lelkipásztor* 38 (1963), 385–408.

RATZINGER, Joseph: Meddig terjed az egyetértés a megigazulás tanában? Ford. Szabó Katalin. in: *Vigilia* 66 (2001), 82-88.

REUSS András: Péteri szolgálat a harmadik évezredben. Evangélikus-lutheránus megfontolások. in: *A péteri szolgálat a harmadik évezred küszöbén*. Vigilia Kiadó: Budapest, 2008, 183-199. (Sapientia füzetek 12) = *Lelkipásztor* 83 (2008), 162-167.

SCHMOLL, Heike: Fauler Frieden in Aubsburg. in: *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, (1999. október 30), 1. <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:C5ov7O-KvXAJ:www.seiten.faz-archiv.de/faz/19991030/fr219991030208494.html+Fauler+Frieden+in+Augsburg&cd=3&hl=hu&ct=clnk&gl=hu&client=firefox-a>

SEBESTYÉN Jenő: *Református dogmatika*. Bp; Gödöllő, Iránytű kiadó, 1994.

SZÜCS Ferenc: A megszentelődés református értelmezése. in: Karasszon István (szerk.): *Lima után. Tanulmányok Dr. Pásztor János tiszteletére*. Bp, KGRE HTK, 1995, 79-90.

TAVASZY Sándor: *Református keresztyén dogmatika*. Kolozsvár, Protestáns Teológiai Intézet, 2006.

TILLICH, Paul: *Rendszeres teológia* (Eredeti címe: Systematic Theology I-III. 1978) Bp, Osiris, 1996.

TILLICH, Paul: *Létbátorság*. Bp, Teológiai Irodalmi Egyesület, 2000. (Teológiai gondolkodók 2.)

TÖRÖK István: *Dogmatika*. Amsterdam, Free University Press, 1985.